

stoletju in ga pozneje prevzamejo ZDA, ter kolektivistično partikularističnem, ki se izoblikuje v Franciji in Rusiji v 18. stoletju in se sto let pozneje po njem zgleduje Nemčija. Drugi niso imeli nobene izbire. Za Greenfeldovo je razvoj nacionalnih identitet internacionalni proces, kajti vsaki deželi, ki je hotela vstopiti v globalni sistem, čigar center je bil Zahod, ni preostalo nič drugega, kot da je postala narod. Izvir te transformacije je bil seveda v vseh primerih, razen v prvem, izven nastajajočega naroda.

Zgodba o nacionalnih državah in modernizaciji sveta je dolga in nedokončana. Ob vsej zapletenosti pa je nedvomno jasno, da v njej stoletja pravzaprav ne pomenijo ničesar. Tudi zato, ker je nacionalizem, torej nacionalna identiteta, v bistvu stvar dostojanstva. Brez šale. "Ljudem daje razloge, da so ponosni."

Mirjam Milharčič-Hladnik

Ivan Kosovel

MAGIJA IN METAMORFOZE DUHA

Znanstveno in Publicistično
središče

Ljubljana 1993

Ni naključje, da je magija postala predmet številnih polemik prav v času renesanse in da silovitost, s katero je po stoletjih preganjanja ponovno vstopila v duhovni prostor, zaposluje humanistiko in družboslovje vse do danes. Ugotovitev, da magijsko mišljenje ustreza določenemu tipu produkcijske logike, tako kot religijsko in znanstveno mišljenje ustrežata nekemu drugačnemu tipu, ima, postavljena seveda analogno temu v konkreten zgodovinski čas, trdno argumentacijsko zaledje. Ob

tem se seveda zastavlja vprašanje dopustnosti hierarhizacije oziroma vprašanje definiranja temeljnih razločevanj med pojmi, kot so magija, religija in znanost. Osrednja teza, ki jo avtor v svoji analizi razvija, pa ne izvira iz različnosti omenjenih pojmov, temveč iz njihove podobnosti v trenutku, ko vstopijo v odnos menjave. Ta je, kot izpostavlja avtor, kljub vsem abstrakcijam in fetišizmu, ki z njim nastopajo, prvenstveno (med)človeški odnos.

Kako in pod kakšnimi pogoji je torej mogoče govoriti o magiji kot obliki menjave? Avtor je moral narediti nekakšen epistemološki rez, s čimer je iz sfere razumevanja magijskega izvzel pomembnost tistega, kar površnemu opazovalcu najprej asociira pojem magije. Vso pozornost usmeri na način magijske manipulacije, ki jo razume kot izraz manipulacije moči v posebnih razmerah materialne produkcije. Raison d'être magijske prakse je namreč arhaična družba z nerazvito delitvijo dela in izrazito avtarkično in samozadostno ekonomijo, ekonomijo brez presežkov, ki pa ni anarhična, temveč poteka po nekem vnaprej določenem načrtu. Arhaična družba simbolizira celoto, enotnost fizičnega in družbenega brez posredovalnih mehanizmov. Družbena moč ima

še mnogo skupnega z naravno močjo (čeprav je ta enotnost, ko družbeno že prisvaja naravno, relativna). Pa vendarle tudi v arhaičnih družbah poteka menjava, pri kateri se vse stvari (naturalije) menjujejo na osnovi skritega temelja (koda), ki seveda ne bi bil mogoč, če o njem ne bi obstajal družbeni konsenz. Tu se Kosovel zateče k Marcelu Maussu in k njegovemu konceptu "mane", v marsičem primerljivem s Pritchardovim "mangu", kot se zrcali v čarovniškovi pojavi.

Mana, skrivnostna, nerazložljiva moč, obvladuje arhaični svet z analogijami. Magijska misel strukturira okolje po načelih, ki jih je že na prelomu stoletij izkristaliziral slavní antropolog Frazer (Golden Bough), namreč po principih imitativne oz. homeopatske magije (podobno izziva podobno) in kontagiozne magije oz. magije po dotiku (tisto, kar je bilo nekoč z nečim povezano, ostaja za vedno v stiku). Podobno dihotomično strukturo je moč zaslediti tudi pri Levi-Straussu, ko izpostavlja kontrastnost metafore in metonomije in ki je bila Kosovelu, poleg "mane", temeljni analitični pripomoček. Podobnost, ki jo med stvarmi in pojavi zaznava magijski svet, je sicer v prvi vrsti individualno pogojena (na osnovi izkustev), vendar kmalu doživi svojo družbeno verifikacijo. Avtor sklepa, da je prav identifikacija (klasifikacija) tista, ki sklene asociacijo, in ne obratno, in da je torej že vnaprej sugerirano, katere podobnosti je treba opaziti, katere stvari so med seboj enake in zamenljive ter kolikšen je njihov delež znotraj sistema ekvivalenc. S tem avtor pripiše magiji elemente ideološkosti.

Učinek magijskega, religijskega in blagovnega delovanja je, kljub razlikam v položajih, v katerih se nahaja subjekt magijskega, religioznega in/ali blagovnega akta, v marsičem podoben. V vseh treh primerih se srečamo s čudeži, ki so bodisi posledica pri-

sotnosti mane, božjega učlovečenja ali delovanja denarja; v vseh treh primerih se družbena moč manifestira z njihovim delovanjem. Načini blagovne proizvodnje, skrivnosti menjalnih transakcij in stvarnem inherentne vrednosti avtorju asociirajo zvezo med magijo in blagovno ekonomijo, med "mano" in menjalno vrednostjo. Obe sta v procesu samoizoblikovanja izgubili temelj, iz katerega sta izrasli, in se na neki točki osvobodili konkretnosti, postali čista abstrakcija, nevarno podobna tisti, ki jo v religijskih transakcijah poseblja vrhovno božanstvo. Kosovel kot sinonim za blagovno ekonomijo zato nekajkrat uporabi besedno zvezo "religija vsakdanjega življenja".

Človek vstopa v razmerja, kot jih ustvarjajo mana/bog/denar v obliki žrtve. Pravzaprav je manipulacija s svetim možna le preko žrtve. Žrtev je vez med božanskim in posvetnim, njeno darovanje človeka približa bogu, ga skorajda naredi boga, prav tako tudi boga približa človeštvu. Smrt človeka - boga ima zato izjemno sociološko vrednost, saj ponovno vzpostavi porušena razmerja moči in vedno znova potrjuje prvinskost božanskega nad minljivim ter zavrača dvome, ki spremljajo človeštvo vse od trenutka njegovega samozavedanja. Kosovel sklepa, da gre pravzaprav za sprejeto razmerja, za nedvoumen indikator "ovinka", s katerim je možna manipulacija s čimerkoli v tostranstvu: "Žrtev je, podobno kot delo v blagovni ekonomiji, nepogrešljiva za življenje magijskoreligioznega sistema. Ta manipulativni odnos ni zamišljen zaradi njega samega, ampak zaradi povratnega manipuliranja s profanim. Sveto, disperzirano ali personificirano, a vsaj v intenci 'povsem drugo', se funkcionalno pojavlja kot univerzalna osnova profanega. Taka osnova se potem prikazuje kot Bog ali npr. Domočina ... Žrtev ima tako v religiozno

magijskem kompleksu kot tudi v 'religiji vsakdanjega življenja' (t.j. blagovni menjavi) funkcijo vzdrževanja nadsвета."

Temeljna preokupacija Kosovelovega dela je zagotovo dosledna desakralizacija vsega, kar se v družbi kaže kot sveto. "Ozemljitev" kategorij, kot so mana (v magiji), božja milost (v religiji), vrednost (v blagovni ekonomiji), pa ves čas poteka v skladu s (marksističnimi) teoretičnimi izhodišči, ki si jih je avtor zadal v uvodu. Kosovel ubija svetost, ubije boga kot boga, da bi ga lahko reiziral.

Mana/Bog/Denar postanejo torej Človek in razmerja moči med svetim in profanim razmerja moči med človeškim in ... človeškim. Kategorije, ki neposredno ali posredno delujejo kot skrivnostne, človeškemu razumu nedojemljive, so zato odsev pervertiranosti zavesti, zgolj konstrukti, kar avtor ponazoril s primerom protireligije razvpitega Aleisterja Crowleyja: maga, čarovnika, satanista in kar je še poimenovan z obskurnim pomenom te vrste. Primer Crowleyja in številnih drugih sekt kaže na to, da so lahko simboli kake duhovnosti zelo različni, da zmore kot transcendentno nastopiti marksikaj, včasih tudi nekaj, kar je strukturirano kot nasprotje splošnim družbeno sprejetim normam - dobremu, zmernemu, lepemu, vzdržnemu ... Pomemben je torej kod, konstrukt, ki nas vpelje v strukturo. Zunaj nje so namreč človeška ravnanja videti nesmiselna, smešna ali celo heretična.

Avtor neke v svojem delu zapiše, da so filozofska vprašanja večna, odgovori nanje pa zgodovinsko pogojeni in torej nekako manj pomembni. Kosovel je na prastara vprašanja magijske, religijske in znanstvene konstrukcije resničnosti odgovarjal z retoriko časa, ki je drugačen od časa, v katerem je knjiga izšla, kar je razumljivo, saj je avtor delo napisal pred skoraj desetimi leti.

Marjeta Tratnik Volasko

Rudolf Otto

SVETO (O iracionalnem v ideji božjega in njegovem razmerju do racionalnega)

Hieron; Ljubljana;
252 strani; 2.498 SIT

*APRIORIZEM
APOSTERIORNEGA*

Meji referenčnega polja, pomenljivi nasprotji, skozi katerih dialog se lahko dotaknem poglobitnih razsežnosti religioznega čutenja in razmišljanja, sta: teza "O čemer ne moremo govoriti, o tem je treba molčati.", ki jo v svojem znamenitem Traktatu postavi L. Wittgenstein; in t.i. "kontrastna harmonija", dvojni značaj numinoznega, pojmov, ki se jih ne da racionalno ubesediti, nepojmljivost izkustev, *unspeakable* doživetja, "o katerih lahko jezik le blebeče", o katerih v pričujoči študiji govori R. Otto. Torej prvič: nobena resnica ni neizrekljiva, saj jo šele akt izrekanja oblikuje za takšno. Tako ne obstaja nedoumljivo in nerazumljivo, neumljivo in nerazum-